

במנחותיהם וapeutic וapeutic במלבושיםם...¹⁹. וראיתי גם באחרוניים שנדחקו בדברי הרמב"ם ואמרו שלפי הרמב"ם תספורת קומי וגידול ציבורית אינם אסורים מן התורה, ונדחקו מעד בלשון הרמב"ם כאן ואין נראה לי דברים אלו בדברי הרמב"ם בספר המצוות.²⁰

הרמב"ם מביא גם את המדרש בספר "יראה", ביחס לפסוק "השמר לך פר תנקש אחריהם"; ויש לדעת האם האיסור הוא דוקא כישנה כוונה להידמות להם כפי' שימוש מפשט הלשון: "שלא תאמור הויאל והן יוצאים...". מדברי הרמב"ם קשה להכריע אם תפס את המדרש בדוקא. והשאלה עדין עומדת בעינה. הגדרה לאיסור מופיעה גם במורה נבוכים (חק' גפרק ל) וו' לשון הרמב"ם (מהדורות אבן שמואל עמו תקע):

...ולהרחק מכל מעשי הכישוף הזהיר מעשות דבר מחוקותיהם, וapeutic במה

שנתקלה במעשי עבדות האדמה והמרעה וכיוצא בהר. רצוני לומר כל מה שיאמר שהוא מועל, ממה שלא יגורו אותו העיוון הטבעי, אבל נהוג לפוי דעתם, כמו מג הסגולות והכחות המיוודאות - והוא אמרו "לא תלכו בחקות הגויי" והם אשר יקראים זיל: "דריכי האמוראי מפני שהם סעיפים המכשפים, שהם דבריך לא יגורו החיק הטבעי אך הם מושכים למעשי הפישוף, אשר הם נסמכים לענייני הכוכבים בהכרח, ויתגלל העניין להגדיל הכוכבים ולעבדם. ואמרי בפירוש: "כל שיש בו משום רפואי אין בו משום דרכי האמוראי" - רוצים זהה: **שכל מה שיגורו העיוון הטבעי הוא מותר וולתי אסור...**

הרמב"ם ב"מורה" מדיר שאיסור הוא במעשי כישוף וכדומה, ובورو שהרמב"ם צימצם את גדרי האיסור מכפי שהגדירו בספר המצוות, שהרי אין זוכיר את האיסור במלבושים אלא רק את "דריכי האמוראי", ונראה לי שכטב רק את הדברים הקשורים לעניין עבודה זרה ממש, בהם עוסקת באותו הפרק, ולא בא להגדיר באופן מעשי את כל חלקי האיסור. היסוד העיקרי הנלמד מדברי הרמב"ם כאן הוא, **שהאיסור הוא על דבריהם חסרי משמעות תגוניות דוקא, אך דבר שיש בו היגיון וairo על דרך הכישוף וכדומה הרי אין בו איסור.**

ליקומו של דבר נראת מהרמב"ם בספר המצוות וב"מורה", שישם שני פנים באיסור הליכה בחקות הגויים:

19. בהמשך דבריו מביא רבינו דוד הכהני הספר נוסף ולפיו האיסור גם במלבושים הוא מן התורה; ומחלק שבוכרים שיש בהם חשש לעבודה זרה אסור מכל וכל ואם חז"ל התירו משה זה דוקא בדברים שאין בהם חשש עבודה זרה. ונראה מדבריו שהוא מצדך דעתה שהבגנו לעלה.

20. והביאו ראייה לדבריהם משיית הרמב"ם תשובה רמד שם נשאל בדבר תספורת מסויימת ונימק את דבריו מעד "תספורת קומי" וכותב שהוא אסורה מדברי טופרים וראותי לראש הישיבה בספריו יד פשוטה (ספר המדרש הלכות עכו"ם פרק יא הלכה א) שעד על הטעירה המודומה בין דברי הרמב"ם בתשונה ובין דבריו. ביה חוקה בספר המצוות, ומצתא, אם הבנתי כוונה בדבריו, שהנזכר בספר המצוות הוא אכן אסור מן התורה.

- א. חוקות האסירות מצד עצם מפני שהן עניין CIS וצדומה ("דרכי האמוראי") - חוקות אלו נאסרו דווקא כאשר אין להם מבואiscal, אך מנהג שיש בו היגיון אין איסור לעשותו.
- ב. חוקות האסירות מצד החרהקה והגינוי (מלבושים וכדומה) - יש לדון האם האיסור הוא רק כשייש כוונה להידמות לנוגים או שעצם הדמיון אסור וקשה להוכיח מושן הרמב"ם.

תרמג"ס ביד החזקה

הרמב"ס פסק בעניין איסור הליכה בחוקות הגויים בפרק יא מהלכות עבודה זרה, דבר שלענויות דעתי יש לו משמעות רבה ואורחיב בכך בהמשך. וזה לשון רביינו פרך יא הלכה א' לפי הנוסח שבידו פשוטה:

אין הולcin בחוקות הגויים ולא מזמן להם לא במלבוש ולא בשער וכיוצא בהן, שנאמר: "וילא תלכו בחוקות הגוי וכו", ונאמר: "ובחקותיהם לא תלכו", ונאמר: "השמר לך פון תקש אחריהם" - הכל בעניין אחד הוא מזהיר, שלא ידמה להן, אלא יהיה היהודי מובל מהם וידעו במלבושו ובשער מעשו כמו שהוא מובל מהן במדוע ובטעותיו. וכן הוא אומר "ויאבדיל אתכם מן העמים". לא ולبس במלבוש המיחוד להן; ולא יגדל ציצית כמו ציצית ראשם, ולא יגלח מן הצידין וויה השער באמצע כמו שהם עושים, וזה הוא הנקרא בלורית ... ולא יבנה מקומות לבניין היכלות של עבודה זרה כדי שיוכנסו בהן רבים כמו שהן עושים. וכל העושה מאתה מלאו וכיוצא בהן - לוכה.

בהמשך עוסק הרמב"ס באיסור מנח, מעון וכדומה. הרמב"ס מגדר את האיסור:

אין הולcin בחוקות הגויים ולא מזמן להט... אלא יהיה היהודי מובל מהם
וידעו במלבושו ובשער מעשו.

משמעות דברי הרמב"ס נראה שתפס את האיסור בצורה חמורה יותר מכפי שנראה במספר המצוות; הרמב"ס הוסיף כאן שהירושלמי-צריך להיות מובל מון הגויים, דהיינו שיצטח התיזמות לנוגיות אסורה ולא משנה הכוונה של העשיה. לפי זה נראה שככל מלבוש של הגויים יהיה היהודי אסור בלבישתו, וכן כל מנהג שהגויים נהגים בו יהיה היהודי אסור בו, שהרי חובהו להיות שונה מן הגוי.

אחרונים רביס תפסו ברמב"ס, שהרמב"ס התכוון לשוני מוחלט מהגויים, לא כפי שראינו במעשה הנבוכים, שיש עניין להתרכז מהדברים השליליים שיש בגויים כגון עניין עבודה זרה או מנהיגים רעים, אלא כל מנהג שיש לנוגים, ואפילו מנהיגים טובים, צריך להתרכז מהם ואסור לעשותם. דברים אלו ניתנו, כאמור, להלמם בלשון הרמב"ס שהרי כתוב: "... אלא יהיה היהודי מובל מהן וידעו במלבושו ובשער מעונו", ומכאן לכארה משמע שיש צורך בחיברותם מן הגויים. אך, לעומת זאת, קשה לומר כך בדברי הרמב"ס, שהרי אם לכך התכוון הרמב"ס יש לשאול: מה מקורו של הרמב"ס לאיסור חמור זה שלא הזכר במדרשי ההלכה עליהם מבסס הרמב"ס את ההלכה? אפשר לומר

שכתב כן כיון שפסק כסוגיה בسنחדרין ופירישה בדברי תוספות - שכל מנהג גויים אסור אלא אם כן הוא כתוב בתורה. אך קשה לומר כן, מפני שהחיה על הרמב"ם לסייע בדרכיו? "אלא אם כן מפורש המשעה בתורה" וכדומה. אמן צריך לבחון כיצד התייחס הרמב"ם לסתורה בין חסויות בסנהדרין ובעובדת זרה, אך לא ניתן לומר, לעניות דעתך, שבפסק זה התבבס על חסינה בסנהדרין.

יש לציין גם שהרמב"ם מוגיש שהאיסור נובע מפסיק התורה, וזהו איסור דאוריתא. פשוט הפסוקים בזודאי שאין המשמעות ש策יך לשנות שינוי מוחלט מהגויים ואסור להנוג כמותם בכלל דבר, והרמב"ם לא יכול *לייחמץ* איסור זהה ללא מקור מפורש. כמו כן נמצא לפיו גישה זו שהרמב"ם סותר את דבריו. במורה, שם כתוב שכלא האיסור הוא על מעשים שאין להם מבוא בשכל, וחוכיה זאת מגמרות מפורשות, ואילו כאן משמע שככל מעשה אסור. רעיון זה סותר את המדרש:

יכול לא יבנו בניינות ולא יטעו נתיעות. *כמוהם!* (תלמוד לומר) לא אמרתני
אלא בחקים החקקים להם ולאבותיהם ולאבות אבותיהם. ומה היו עושים?
האיש נושא לאיש והאשה לאשה, האיש נושא אשה ובתה, והאשה נושאת
לשניים - וכך נאמר *"ובחיקותיהם לא תלכו"*.

ומכאן משמע במפורש שהאיסור הוא במנהגים הרעים דזוקא, והרמב"ם בספר המצוות הביא את הכלל העולה ממדרשו זה. והנה, המהר"יק בתשובה זצ בדרכי הרמב"ם הללו. המהר"יק נשאל, לגבי לבישת בגדי שחיה מיוחד לחכמים בארץות הגויים האס יש בו מושום "ובחיקותיהם לא תלכו". המהר"יק, שעוז אדון בזבוריו בהרחבה, פוסק שהגד הנאסר באיסור זה הוא דזוקא בגין המיויחד לגויים שאין שום טעם לביבשתו או שיש בו "פריצת גדר הצניעות", והוא מתיחס בדבריו גם לדברי הרמב"ם, וזו לשונו (שורת פה מהדורות אוריינטאל עפוד קשת):

ואשר נשענו האוסרים על דברי רביינו משה שכתב שישראל מובדל מהם במלבושים ושאר מעשייו וכו' אין ממש ראייה כלל, *ՃPsiטא דרבינו* משה לא חייב להשתנות מן הגוי על כל פגיס מדכtab אחר כך זה לשונו: "לא ילבש במלבוש המיויחד להם" ולמה? לומר המיויחד להם, לימה "לא ילבש במלבוש הדומה להם"? אלא ודאי דלא אסור אלא במלבוש שכבר נתירוד אליו, ופרשו הישראלים ממנו משום צניעות... או משום טעם אחר, ודין הוא התרם זיאסר, דכיוון דעתך לך מפני גיונך ופרשו הישראלים ממנו מפני יהודותם, אז כשלובשים הישראלים נראה כמודה להם ונמשך אחריהם...

הlsru"ק מדיך בדברי הרמב"ם. שכתב "המיוחד להם" ומכאן שמדובר דזוקא. בicode מסוג זה שנתייחד לגויים ואין הישראלים נוהגים בו כלל. כיון שיש בו סימן מסויים או פריצות וכדומה, וברגע שלובשו מוכח שהוא נושא אחריהם. דזוקו של המהר"יק בראב"ם נראה הגיוני שהרי לו רצה הרמב"ם לאסור כל מלבוש היה עליו לכתוב "מלבושים", אלא

שהרמביים בודאי רוצה להציג לנו שדווקא־בנד המציין לגויים - בנד המציין שהלבשו הוא גוי ולא יהודי - הוא האסור־בלבישה.

אך עדין צרייכים אנו לעמוד על לשונו של הרמביים שכתב שהישראל צריך להיות מובלל מהגויים וידוע במעשהיו. ונראה לי לקשר את דברי הרמביים בהלכה זו לדבריו בהלכות דעתו (פרק ה הלהה א) ביחס לחקם, המזכירם מאי דבריו פה (לפי הנוסח ביד פשוטה):

שם שהחכם נזכר בחכמתו ובדעתו; והוא מובלל. בהן משאר העם, כך
צריך שיהיה ניבר במעשהיו, במאכליו, ובמשקהו, ובמעילתו, ובעשיותו. וכך,
ובדיוירו, ובחולכו, ובמלבו, ובכלול דבריו, ובמשאו ובמנתנו, יהיה כל
המעשים האלה נאים ומתקנים ביותר ...

הרמביים נוקט לשון "МОבדל" כדי את היחס בין החכם ובין שאר העם, ומציין את החיברות במעשהים כפונקציה של חחיבנות דעתו ובחכמתו. בדיקן כי שנג באיסור הליכה בחוקות הגויים:

הכל בעניין אחד הוא מזהיר, שלא ידמה להן אלא יהיה היהודי מובלל מהם
VIDOU במלבו ובסאר מעשי כמו שהוא מובלל מהן במדוע ובדעתו ...

האם התכוון הרמביים שתלמיד חכם צריך להיות שונה מכל העם בכל מקרה, אך שעצם השני הוא ה��לית? האם אסור לתלמיד חכם לנוהג במנהגים טובים הנהוגים בעם ויש בהם טעם: ותכלית. רק כיון שהוא צריך להיות מובלל מהעם? האם אסור לתלמיד חכם ללבוש מלבושים יפים ומוכבדים שיש בהם בודאי שלא! העיקרון: המנהה הוא תלמיד חכם צריך להיות מובלל, ובודאי. שהכוונה היא שיחיה מובלל רק מהדברים שיש בהם טעם לפגס. עניין שלילי, כיון שתלמיד חכם אמר: להיות כלל השלמות ולהיות מצוין בעם בדרכו; במידותיו ובמלבו. אך אם ישנם דברים חיוביים בודאי שראוי גם לתלמיד חכם לנוהג בהם.

אם כן לשון היבירות אין משמעות מוחלטת, משמעה הוא התרחקות מהדברים השיליליים - התאפיינות בדברים חיוביים. ונראה לי שכן התכוון הרמביים גם בתכלות עבודה זהה: שהישראל צריך להתפרק מאותם הדברים: שיש בהם שלילה בפני עצם או עשויים להביאו אותו לידי מעשי הגויים הרעים. אך אם יש דבר טוב אצל הגויים ויש בו טעם או מלבוש יפה שללבושים הגויים ואינו מציין את היותם גויים בודאי שאין מקום לאוסרו. ראה לכך יש להשווואה שנקט בה הרמביים:

אליה יהיה היהודי מובלל מהן VIDOU במלבו ובסאר מעשי כמו שהוא
MOBDAL מהן במדוע ובדעתו

הרמביים משווה בין היבירות בדעות (מידות) ובמדוע (תורה וחכמת) להיבירות במנהגים. האם עולה על הדעת שהרמביים מתוכנן שאם ישנה מידת יפה שנוהגים בה הגויים אסור על היהודי לנוהג בה. כיון שהוא צריך להיות מובלל לו הגויים באותו מקום ינוהג שלא לכעס. ודבר זה הוא מנגנון הגויים במקומות, ככלים עולה על הדעת שיהודן יצטרך להיות מעסן רק כדי להיות שונה. שונחו בודאי שלא! אלא כמו שב' מדוע ובדעתו צריך להיבודל

היהודי מהמידות הרעות ומחכמתו שאין בהם אמת - כך צריך להיבדול מהמנוגים הטעים או חסרי הטעם. וכן הבינו המחרייק, הבית יוסף, הרמייא (לקמן) ועוד רביהם מגודלי האתරוניים בדבורי הרמב"ם, שאין הרמב"ם מתכוון לשינוי מהגויים אלא מהתרחקות מהדוברים הטעים שיש גויים או מהדוברים חסרי הטעם. והדברים נראים לי מזוקדים בדברי רבינו בהלכה זו.

ישנה הוכחה נוספת והוא מיקום ההלכה ברמב"ם. הרמב"ם מיקם איסור זה בהלכות עבודת כוכבים, וזה מלמד שהרמב"ם תפט שבאייסור זה עניין של התרחקות מענין עבודה זורה, שהרי אם ענינו של איסור הליכה בחוקות הגויים היה לחתרחק מהגויים (לא קשר לעניינים הרעים שבהם), אולי היה מקום להביאו בהלכות דעות. אמנם אין זו ראה אלימטה, אך, כמווני, שבhartalt יש לחתת עליה את הדעת. אך ראה חזקה לדבורי הס דרכי הרמב"ם בסוף הפרק: הרמב"ם הביא את איסור הליכה בחוקות הגויים בפרק אחד עם איסור מנחש, מעונן, קוסם קסמים, ובסוף הפרק אומר הרמב"ם:

וחבריט אלן זברי שקר וכזב הן וهم שהטעו בהן. עובדי כוכבים

קדמוניים לגוי הארץות כדי שיינחו אחריהן...

למה מתייחס הרמב"ם? האם רק לאיסורים המופיעים מhalbכה ד וhalbאה? האם איינו מתייחס גם לכל הדברים המוזכרים בהלכה אי Hari הרמב"ם דיביך בלשונו וכותב: "ודבריהם אלו בולן...", ומשמעו שמדובר בכל הדברים האמורים בהלכה א בכלל זה. אם כן נראה לי שמדובר מעל כלל. ספק שהרמב"ם תפט את איסור הליכה בחוקות הגויים כחלק אינטגרלי של מהגוי הבלתי וכזב בהם דין פרק יא מhalbכות עכ"ם, ולא תפט שיש עניין לחתרחק מכל מעשה הגויים ואפיו אלו שיש בהם טעם והגינוי.

יש לעיין כיצד מתייחס הרמב"ם לסוגיות בסנהדרין ובעבודה זורה. כבר הזכרתי לעיל שהרמב"ם לא הזכיר בהלכות עבודה זורה ולו ברמז את אחת הסוגיות. והנה לפה השוברים שהרמב"ם פסק כמסקנה הנגרא בסנהדרין, שכלה מגויים אסור ואפיו יש לו טעם אלא אם כן הוא מופיע בתורה; היה על הרמב"ם להזכיר שאין האיסור חל על מהגוי המוזכר בתורה. אמנס לפה דברינו שהרמב"ם סובר שאין איסור על מהגויים שיש בהם טעם ותכלית (מסקנה הנגרא בעבודה זורה) אין צורך להזכיר זאת כי זה תוכן ההלכה, וזה ראה נוספת לדברינו.

הרמב"ם פסק בשני מקומות את הדין של שריפה על המלכים, בhalbכות אבל וhalbכות מלכים. עניין בדברי הרמב"ם בhalbכות אבל (פרק יד הלהקה כו) וזה לשונו:

מלך או נשיא שמות, יש להן לשرون מטתו וכלי תשמישו, ואין בזה דרך האמורוי ולא משומש השחתה; שנאמר: "בשלום תמות וbumsharot abotik ראשונים ישרפו לך".²¹

21. אין זה היציטוט המדויק של הפסק וכנראה לטע המעתיקים בדברי רבינו שהרי לשון הפסק היא: "בשלום תמות וbumsharot abotik ראשונים ישרפו לך..." (ירמיהו ל, ח).

יש שרצו לדייק מכך שהרמב"ם הביא את הפסוק כסבירה לחומר שריפה על המלכים - שהרמב"ם סובר שהפסוק, הוא מהוועה היתר לשריפה ואלמלא הפסוק היה אסור לשרווע על המלכים כמסקנת הגمرا באסנהדרין. ודבריהם לי פלא שהרי הרמב"ם במפורש מביא את הברייתא מהמשך הסוגיה בעבודה זורה:

גופא שרפני על המלכים ואין בו ממש דרכי האמורى, שנאמר "בשלום תמות ובמשרפota אבותיך המלכים גוי...". וכן ציינו גם נושאי הכללים.

ומלבד זאת היה על הרמב"ם לכתוב: "שריפה על המלכים חסיבות יש בה ושורפים על המלכים שנאמר 'בשלום תמות וגוי...'".

אך יש לעיין בהלכה זו; לכארה סדר ההלכה תמורה, שהרי מהפסוק אנו למדים שאין בשריפה על המלכים ממש. "דרכי האמורוי", אולי מהרמב"ם משמע שמהפסוק אנו למדים שאין בעיה של השחתה או לפחות שאין בעיה של "דרכי האמורוי" וחשתנה.

מדוע הרמב"ם שינה את לשון הברייתא והכניס את המילים "ולא ממש" החסתה בתוכה? וכן מהיין למד שהפסוק מוכיח שאין בזוז השחתה? הרי זה לא מופיע בגمرا. ואם נאמר שרצה לצוין שאין חשש גם לאיסור השחתה, שהוא הנושא של אותן הלוות בהלכות גمرا, היה ניתן לנசח את ההלכה בצורה אחרת, שהיתה נאמנת יותר לנאמר בגمرا:

شورפני על המלכים ואין בזוז משום השחתה ולא ממש דרכי האמורוי
שנאמר ...

וכך היינו למדים שהפסוק שולל את "דרכי האמורוי". כפי שמצוין בגمرا. נראה לעניות דעתך לומר, שהרמב"ם הסביר את הגמורות בדרך דומה לשיטת הר"ן, וכتب את ההלכה בצורה כזו למדנו שהפסוק לא בא לתת טיבה טכנית מדויק מותר לשרווע על המלכים (כמסקנת הסוגיה: באסנהדרין לשיטות Tosfot), אלא בא למדנו שיש עניין וחסיבות בשריפה על המלכים, שהרי אם לא היה בזוז בעל חשיבות: היהת השရיפה אסורה ממש השחתה. בהלכה כד באותו הפרק לימד. אותנו הרמב"ם כלל חשוב:

למדו את האדם שלא יהא חבוץ ולא יפסיד את הכלים וישליךם לחבלה -
モוטב לתתם לעניינים ואיל ישליךם לרמה ותולעה וכל המרבה כלים על המת
עובר ב"לא תשחית"

אם כן הרמב"ם לימד אותנו שישנו עניין שלילי מאד בהשחתה, ואלמלי היה לנו מקרה מפורש. המראת לנו את החסיבות והכבד שיש בשריפה על המלכים לא היה כל מקום להתריר שריפה על המלכים, שהרי שריפה על המלכים היא איסור לאו - "לא תשחית", ומדווע ידחה לאו דאווריתא מפני פ██וק חמוץ בנביים, שאינו מצווה חוראה מעשית אלא רק מלמד: אותנו שתחיה. מנהג מעין זה בישראל? אלא על כרחך שהאיסור אין-כול שריפה שמטורטה להראות כבוד גדול של אדם מיוחד כנשיא או מלך, ולשם כך היו צריכים את הפסוק כדי למדנו שיש בזוז כבוד וחסיבות ומילא אין בזוז השחתה. זה שדוק הרמב"ם וכותב את הפסוק גם ביחס לאיסור השחתה כיון שביעיקרו בא למד אותנו בהלכה זו לעניין השחתה.

ראוי לציין שהרמב"םنفس את השريיפה כדבר בעל חשיבות נזולה. בגמרה כתוב: "שורפי על המלכים" וככארורה היה ניתן להבין שמותר לשורף על המלכים, אך הרמב"ם הבין שצרכי לשורף על המללים וכותב: "יש להן לשורף מטתו...". אמנים לכארורה הלשון "יש להן" אינה חד' משמעית אך לשונו בהלכות מלכים (פרק ב הלכה א) בודאי שמשמעותו לצרכי לשורף על המלכים:

בבוח גזול נוהגים במלך... ואין משתמש בשרבתו ולא בכתרתו ולא באחד מכל' כל' תשמשיו ופשטה מות בולן נשרפין לפניו...

הרמב"ם משייך את השريיפה, לכבוד שעושן למלך (כפי שופיע בגמרה בעובדה זורה) ומודגש שיש חובה לשורף את כל' תשמשו²². מעתה ברור שלפי הרמב"ם אין סתירה בין הסוגיות כיון שהסוגיה בסנהדרין אומرت שיש בשרייפה חסיבות שהרי מצינו מנהג זה בישראל, והסוגיה בעובדה זורה אומerta דין זה מכח סברה, כפי שהסבירו בדברי הרין.

סיכום העולה מדברי הרמב"ם: מפרשים שונים למדו מהרמב"ם ודברים שונים מן הקצתה אל הקצתה. לאור הסתכלות על דבריו הרמב"ם בכללותם בכל ספריו, נראה לנו, דבריו המהרי"ק, שהרמב"ם לא חייב את השינוי מהגויים כאידיאל אלא רק כמכשיר למונע את החליכה אחר אמונה הגויים. ולכן שני דברים הם הנארסים:

א. המנהיגים הרעים של הגויים או המנהיגים חסרי הטעם - כאשר במעשה יש פסול מצד עצמו ולא כך היא דרכם של ישראל.

ב. מלבושים חמימים את הגויים ומציינים אותם כשונים מישראל ואין טעם ללביישתם, כאשר הם מאפיינים את הגויים, הלבש אותם עשוי להיגר גם אחר אמונות ודעותיהם. אך ברור שדבר שיש בו טעם ומושא שכלי אין בו כל איסור.

5. שיטת ר' אליעזר ממץ בספר יראים

שיטה נוספת שיש להזכיר בדברי הראשונים. היא שיטת ר' אליעזר ממץ בספר היראים (סימן שיג מהדורות וילנא) זו לו שננו:

... פירוש אפילו אפילו אינם (עובדות) [עבדות], אלא מעשים. וחוקתייהם

שהורגלו לעשות לשם תורה שלתם, והזהירה התורה עליהם. וחכמים פירשו

22. וברור שהרמב"ם הוציא דין זה מהתוספה סנהדרין וגדשם מפורש שישנה חובה לשורף על המלך, ועיין בב"ח על טור יורה דעתה שמייק א שאומר כפי שאמרנו שמשמעות דברי הגמא משמעו שמותר לשורף על המלכים אך אין זו חובה, ומסבבזו זה הטור הביא את ההלכה הזאת מתוך דברי התוספה ולא מסוגיה ערוכה במסכת עבודה זורה. לכארורה היה מקום לשאיל אם כבוי יש בה מודיע שיתחייב אסור לשורף על כל אום מפני שיש בזה כבוי. והנה עמד על כך כבר הרמב"ן בספרו "תורת האדם" (מהדורות מוסד הרב קוק עמוד צו) וכותב שם על התוספה בסנהדרין: "הילכך אם בא לשורף על ההדיות מעכביין על ידו ואיכא יורה והשחתה" (הובאו בדבריו בטור יורה דעתה שמה סעיף א). וככארורה נוין למדו בדבריו שברור שbrigite על הדיות יש ממשום יורה והשחתה, ولكن אסור.

מה מעשים וחוקים שהורגלו לעשות לשם תורה שלם, שבת בפרק במא 'אשה יוצאה ובתוספתא שבת מונה כל מה שהיתה קבלה ביד חכמים שהיו מחוקותיהם, ואין להוסיף עליהם. ואינם מסברא כי אם בקבלה; וכאשר הזהיר הכתוב על מעשה שבת אמות וחוקותיהם; כך הזהיר על מעשה מצרים וחוקותיהם שהרי הוקשו זה לזו...

בשני דברים מיוחדות היא שיטת בעל היראים והוא בא תלייא:

א. לפיו, כל האיסור הוא דוקא באותו דברים שנמננו בתוספתא בשבת ועל דברים אלו אין להוסיף, ואינם מסבירה. ונמצא לשיטתו, לכארה, שככל מנהג שנחגו בו הגויים לאחר מכן אין בו כל איסור.

ב. לפיו, האיסור הוא דוקא בעקב האמות ובמצרים אך בשאר הגויים אין כל איסור. וובן שהדברים תלויים זה בזה, שהרי כיוון שהאיסור הוא רק על אמות אלו אין להוסיף על המנהגים הנמננים בחוז"ל כי אלו המנהגים הרעים של אותן האמות דוקא. לכארה יש להקשות על דברי היראים מהגמרה בסנהדרין. שהרי הגمرا דנה בmittat סיף האם יש בה ממשום "ובחקותיהם לא תלכו" ומיתת סיף אינה נמנית בדבר שאסור מצד "דרכי האמוראי" (כמו שריפה על המלכים שכטוב "שרופין על המלכים ולא משוש זרבי האמוראי" ומכאן משמע שהיה מקום לאסרו מצד "דרכי האמוראי" אלא שמשיבת כלשי התairo). כמו כן יש להקשות עליו מהגמרה בחולין שם מדובר על שחיטה מהחץ לגומה שאינה מזכרת בבריתא בשבת כדבר שיש בו ממשום "דרכי האמוראי", ולדבריו הייתה אמרורה להופיע. וניתן לישב קושי זה במספר אפונים:

א. ניתן לתרץ בפשטות, שהיה מקובל בחוז"ל שmittat סיף היא מנהג שנהג אצל אלו האמות ממשום תורותם ולכך אין בו חז"ל. אך לתירוץ זה ייקשו מספר דברים: ראשית, מודיע לא הזיכירה המשנה כפי שעשתה ברשיפה על המלכים: "הורגים בסיף ולא משוש דרכי האמוראי", אמנים אין זה קושי מכريع. אך גם בויה יש תימה במקצת. ושנית, בזודאי שלא ניתן לומר תירוץ זה בדברי הגمرا בחולין, שהרי השחיטה מהחץ לנומה אסורה בשוק ממשום "ובחקותיהם לא תלכו" ודבר זה היה על התוספתא להזכיר. אמנים ניתן לתרץ, שהיראים חשב לחלק בין "דרכי האמוראי" ובין "חקות הגויים", ולכן לדעתו איןקשר את הגمرا: בחולין עם התוספתא בשבת, אך קשה לומר כן, שהרי הגمرا בחולין נוקעת במפורש את לשון הפסוק "ובחקותיהם לא תלכו" ובזודאי שתיה עליו להזכיר בדבריו.

ב. ניתן לומר שהיראים הזכיר את האיסור מהتورה דוקא, אך גם הוא מודה שישם דברים נוספים שאיסורים הוא מזרבנן.

וראייתי בשירידי אש (להלן געמוד רפח) שלמד לפני בעל היראים האיסור הוא גם על הנלמד משאר האמות ולאו דוקא מהמצרים ושבת העממין, וראייתו היא מכך שמניגים המזכירים בתוספתא הם מנהגים שהיו נהוגים אחרי תקופת העממין. ולא זכיתי לירד עמוק דבריו: מהיינן לו לידע מה נהוג היה בזמן שבת העממין? והרי בעל היראים טוע שחייב בקבלה ולא בסבירה וחכמים ידעו שרק אלו המעשים הם האסורים, ודבורי אין

נראים מפשט לשון בעל הייראים", שכתב בפרט שחייב איסור הוא על שבת העמים דוקא.

דברי בעל הייראים הובאו בהגחות מימיוניות (פרק יא מהלכות עכ"ם אות א) ונראה שם שסובר ההגחות מיימוניות כמותו, כי הובאו ידבריו בבית יוסף וורה דעה סוף סימן קעה. אמנים בדבריו יש לעיין וכפי הנראה לעניות דעתינו אין חבית יוסף מתכוון לפסקו כמו הייראים אלא שהביא את דבריו כדי ללמד זכות. על אלו שאינם חשים למה שכתוב בתוספתא, וניתנו לישב את מנהגם רק עם שיטת הייראים. ומעין זה - לימוד זכות על הציבור בעקבות דברי הייראים - נtag ר'יא ואלקין בספרו "סביר ליראי" (הובאו דבריו בשווית שרידי אש חלק ג עמוד רפה..).

יש לציין שבשיטת הייראים נראה שהולך גם הרשב"א בתשובה קש"ז ובתשובה תחכה. הוא דין בחריות צורת אריה על טס של זחב לצורך רפואי, ומתריך, כיון שמנגן זה לא החזcer בגמרא כ"דרכי האמוראי". אך לעניות דעתינו אין הכרח להזות את שיטת הרשב"א עם שיטת בעל הייראים, כי הרשב"א דין בתשובה רק מצד "דרכי האמוראי", ורק בעניינים סגולות, ואין שום יסוד לומר שהרשב"א ראה ב"דרכי האמוראי" את כל תוכנו של האיסור. כפי שנראה, לכארה, ביראים, וייתכן ולשיטות הרשב"א יש דברים נוספים שאסורים מצד יוחוקותיהם לא תלכו. כמו כן נראה משיטתו שהסביר להיותר אינה מפני שדברים אלו הם קבלה ביד חכמים ואין להוציא עליהם, אלא משום שאין אנו בקיים בעניינים סגולות וזה לשונו (תשובה תחכה):

הילך כל שלא ידענו אם יש בו שום רפואי או לא - מותר אם לא אסורו

חכמים בהדי אותן שכנינו בגמרא שיש בו משום דרכי האמוראי ...

אם נדייק בדבריו נראה שלו יתענו שבמנג מסויים בודאי אין רפואי - גם הוא יהיה אסור מצד "דרכי האמוראי". וכן אין נראה לי לומר שהרשב"א סובר כבעל הייראים.

ד. הראשונים בתשובות

ישן מספר מועט של תשבות הקשורות לעניינו (אין דין בשאלות הקשורות לדרכי האמוראי - ענייני ניחוש וכדומה), ונדון בשתי תשבות חשובות תקופת הראשונים:

א. תשובה הריב"ש (שווית ריב"ש סימן קנה) - בפתחה דבריו מביא הריב"ש את השאלה: עוד שאלת להודיען על מנהג רע שעושים בארץ היה לאת לבית החיים בקר כל שבעה ימי אבילות כל מחויב אבילות כזולתו ולקחו זה המנהג מן הישמעאלים ואמרת להם שזה אסור.

הריב"ש דין בשאלת מצד זמי אבילות ומסיק :

כיון שאין הולכים לשוק לעסקיהם אלא שחולcin לבית החיים אם לפסוד על

המת או לאמר עליו נרות נפשא אין לבטל מנהגם כיון שהוא לבוגד המת... .

לא נאריך בדיון בדיני אבילות ובדברים המותרים מצד כבוד המת שחייב לא בזזה עניינו. בהמשך דין הריב"ש בעניין "חוקות הגויים" זו לשונו :

ואם מפני שעשוין כן הישמעאלים - אין זו חוכה שיהא אסור משום "ובחיקותיהם לא תלכו" כדאמרין בפרק קמא תעבודה זורה: "שורפין על המלכים ואין בו משום דרכי האמוראי", ומפרש התם דשריפה לאו חוכה היא אלא חשיבותה, וכן שורפין על הנשיאים מטעון וכלי תשמשן ואף על פי שם העובי כוכבים עושין כן, לא נאסר משום דרכי האמוראי, שאם באנו לומר כן נאסר המספד מפני שהעובי כוכבים גם כן מספידין²³... ובכבר בקשתי. ממקן כמה פעמים לבל תזדקק לשנות מהנהים בדברים כאשר אם תרצה' לעמוד זה מהם בשלום... .

הריב"ש בודאי פסק לפי מסקנת הגמרא בעבודה זורה, שככל דבר שיש בו משום "חשיבותה" מותר בעשייה. וככאורה יש לדון בדבורי שהרי חתורה וחזייל קבעו מהי צורת האבל שיש בה כבוד רב יותר למות, ומדובר שלא נאסר דבר זה? אלא שណיתן לדיוק מדבריו שכן שחדבך מביא את הציבור להליך יותר כבוד למות, או שחדבך געשה מתוך מניעים של ריבוי כבוד המת, הרי זה מועל לבטל דין חכמים ולפעמים דין תורה, ובוודאי שמעיל להוציא את הדבר מכל חוקות הגויים התפלות: לפסק זה של הריב"ש השלכה מעשית חשובה מאד בימינו ביחס למספר מנהיגים שנחגו לזכר המתים ואdon בזה בהמשך:

ב. תשובה מהרי"ק (שות' מהרי"ק שורש פט) - הבאנו לעיל את דברי מהרי"ק בקשר להסביר דברי הרמב"ס ונפרט. מהרי"ק נשאל לגבי לבוש הנקרה "קפא" והיה נהוג אצל חכמי הגויים, האם יש בלבישתו משום "ובחיקותיהם לא תלכו". מהרי"ק מאיריך בתשובתו וקובע יסודות חשובים מאד לגבי איסור הליכה בחיקותיהם. תשובה זו חשובה מאד, אך

קצתה היריעה להביאה בשלמותה לפיכך אביא את עיקרי הדברים הנוגעים לעניינו: האחד הוא הדבר אשר אין טumo נבלה כדמותו לשון חק... דלושן חק משמעו דבר אשר טumo נעלם... וענין השני יש לאסור משום משום חוקות הגויים, לפי הנראה לעניות דעתך, הוא הדבר אשר שיק בו נדנוך פריצת גדר החזינות והענוה ינחנו בו הגויים - גם זה אסור... ואף גם זאת נראה דהינו דוקא כשהוא עשה כדי להזכיר אליהם ולא לתועלת ידועה... אלא ודאי נראה שלא שיק לאסור משום הולך אחר חוקותיהם אלא היכא שתזרבויות מראיטם שהישראל מתדמה אליהם כנון שעשויה מעשה התמייה אשר אין לתלות טעם בעשייתן אלא מפני חקס... גודלה מזו אמרו בשילוחי פרק במנה אשה... דכל דבר שיש בו משום רפואי אין בו משום "דרכי האמוראי" ואף על גב שהרגילו בו האמוראים, מדהוצרך לומר דאין בו משום "דרכי האמוראי"... וכן שנינו

23. עצם חטייען הזה שהביא ניתן לדחוינו בקלות שחייב "הספד" מופיע בתניך וגם אליבא לתוספות יהיה מותר לפסוד למורות שהגויים סופרים. "דלאו מיניהם קא גמרין", ובוודאי שיש להתייחס לעקרון שבדברין שישנם מנהגי אבילות ובירם הנהוגים ואין מופיעים במקורות והגויים גם נהוגים בהם.

בתוספתא: החומר אל תפסוק בינוו פן תפסוק אהבותינו - יש בו מושם "דרכי האמוראי", ואם מפני הכבוד מותר עד כאן לשון התוספתא; הרי לך דכל שהוא משומש תועלת וככזה מותר. ואף על גב דהרגילו בו האמוראים משומש חוקם, אפילו וכי - פון שאינו מתכוון אלא מפני הכבוד מותר ...

אם כן, המהר"יק מדיר שני דברים שיש בעשייתם משום הליכה בחוקותיהם:

א. דבר שאין טעם ותועלת בעשייתו, ומוכח שהעשהתו רוצה לחוקות הגויים, אך לעומת זאת אם ניתן לתלות את סיבת עשייתו מנהג זה בדבר אחר ואין מעשי מוכחים שעשוה כן כדי להיזמות לגויים - מותר.

ב. דבר שיש בו פריצת גדר הצניעות והענווה ופרשו ממנו ישראל. גם בצד זה מדגיש המהר"יק שהזוכה כשהוא עונה לפניו ממנה ישראל. לא עשה כן כדי להידמות אליהם, כגון: שמנגן לבוש פרוץ זה הפך להיות רחמן לצול לבוש מקובל אצל יהודים, ואין לבישתו נעשית עקב חיקוי הגויים - אין בזה איסור הליכה בחוקות הגויים. (אולי יש בזה איסורים אחרים).

דברי המהר"יק מעוגנים בנסיבות ובוודאי בסברה, וכבר דנו בהוכחות לעיל בדברינו בשיטות הרומביים והרין (האחרונים זיהו את שיטות המהר"יק עם שיטת הרין וכן נראתה פשוטות), שסוברים מעין מה שהמהר"יק כתב. כמו כן, דומני, שניתן להביא לדברים אלו ראייה חזקה מפשט הכתובים, שהרי כל הפסוקים מהם למד האיסור מתייחסים לאחד משניים: או למעשי תועבה כגון עריות וכדומה, או למעשי תימה: ניחוש, עינוי, כישוף וכדומה, נמצאו למדים מהפסוקים, שביחסו לאחד משני עניינים אלו נاصر החיקוי.

המהר"יק הזכיר נקודה יסודית וחשובה, שמען נקודה זו ראיינו בוגרמא בחולין - שאפילו דבר שהוא לעצמו אסור מצד "דרכי האמוראי", והגויים נהגים בו מושם דברי ניחוש ותימה - אם היהודי נתג'בו מושם סיבת אחרת ולא מוכח ממשי. שהוא עשה כן כדי להידמות לגויים או אין בזה אסור. לפיכך נמצוא שלפני המהר"יק ישנס באיסור שני פנים: הכוונה והמעשה; כוונת הידמות לגויים אוסרת כל מעשה, אך דבר זה הוא בבחינת "עתת שיעוריך ביד כל אדם"; והטעם השני הוא המעשה. שמתוכו מוכח שהעשהו מחקה את הגויים.

בסיום דבריו מביא המהר"יק סברה חזקה מאד מתווך מציאות החיים לביבוסט. דבריו:

ויפה כתבתם, שאם כן הוא שיצטרך ישראל לשנות כל מלבשו מללבושי הגויים על כל פנים - אם כן אין אדם צדיק בארץ, ודדור שככלו חייב הוא זה - שאין אדם בדור הזה שלא ילبس לבוש הדומים ללבוש זקניהם או ללباس ילדיהם, והיאך יפחה אdest פה ויצפצע לאסור מה שנגעו ישראל. בפומבי לכל הפחות יהיה להם לירא ולומר: אם אין ישראל נבאים בני נבאים הם, وكل וחומר בן בנו של כל וחומר שיש להם על מי. יסמכו מtopic זבורי רבותינו זיל ואין ישראל מחויב להשתנות מן הגוי כלל ועיקר רק שלא יהיה מלובש מיוחד להם ומצוירתי.

המהרי"ק מבסס בתשובה את דבריו מסווגות ערכות בוגרמן, וכן מתמודד עם מספר קויות אפשריות. כגון דברי הרמב"ם שהבאו לעיל (שם הבאו את הבנת המהר"ק בהם) ועוד, ואין כאן מקום להאריך בראיותו החשובות מאחר שאינן מוסיפות לנו הרבה לעניין קביעת גדרי האיסור.

האחרונים דנו בהרחבנה בדברי המהר"ק לאחר שתבית יוסף והרמ"א הביאו הלהכה ופסקו כמותו.

הגר"א בביאורו לשוי"ע (יורה דעה קעה ס"ק ז) דוחה את דברי המהר"ק. מכח הגمرا בסנהדרין שם מוכח שהסבירה הייחודית להיתר מנהג הגויים היא משום שכתוב בתורה, אמנם הגר"א כותב לישב את קושיותו בדוחק, אך מסיים את דבריו: "וַיֹּאמֶר מָה רַבִּיכָא אֵין נְאָסָס כָּלְלִי".

וכן הקשה על דברי המהר"ק במנחת חינוך (מצווה רسط והשairo בצריך עיון וכן אחרים. נאמרו מספר ביאורים באחרונים ביישוב זכריו המהר"ק עם הגمرا בסנהדרין ובפשתות נראה לומר, שהמהרי"ק הסביר את הגمرا כפי שהבינה הר"ץ ואין צורך בריבוי פלפולים.

ה. פסקי הטור והשולחן ערוץ ונושאי כליהט

הטור הביא את איסור הליכה בחוקות הגויים בירוה דעה בטימנים קעה וקטע, כשבסימן קעה הוא זו. בכלל הילכה בחוקות הגויים ובחולכות המצומצמות של האיסור במנגינים ובמלבושים, ואילו בסימן קטע זו באיסור מנחש, מעון וכדומה: מלשון הטור קשה להכיר אם סבר שככל מנהג גויים אסור או לא.

הבית יוסף מצטט את דברי המהר"ק באוריכות רבה וברור מעל לכל ספק שמתכוון לפסקוק כמותו. כך גם נהוג הרמ"א בדורכי משה כשהוא מביא גם את שיטת הרין. שرك דברים שיש בהם הבל ובטליה יש איסור אבל דברים אחרים לא.

טור יורה דעה קעה, ב פסק, "מי שקרוב למלכות וצריך לבוש כמלבושים ולדמות חם מותר בכלל".

הבית יוסף מביא את המקור לדין זה, והוא בסוטה (מט ע"ב), שם מסופר על אבטולס בן ראון שהתוירו לו בספר קומי מפני שהיה קרוב למלכות. והבית יוסף תמה כיצד חכמים התוירו לאבטולס בן ראון איסור תורה. ועל כך משיב שתי תשיבות:

א. מפני הצלת ישראל יש כה ביד חכמים להתייר איסורי תורה.

ב. התורה לא פירשה במה עוברים על לאו ד"י בחקותיהם לא תלכו" ומסרה כה ביד חכמים הפרט במה עוברים על לאו זה (ולעיל דעתך כבר בדבריו אלו).

אך הבהיר במקומות חולק על הבית יוסף ומשיב תשובה אחרת וזה לשונו:

ולי נראה דליךaca קושיה, דלשן "ובחקותיהם לא תלכו" לא משמע אלא

שרצת להתומות ולנהוג בmodes שנראה שמודה לדתם, וכלשן ספרי "יהוail

וthon. יוצאים...". אבל מי שאינו דעתו להתומות להן, אלא שציריך לבוש

כמלבושים ולדמות להם, כדי שלא יהיה לו גנאי אם לא ידמה להן - דבר זה

לא אסורה תורה ולא עליו קאי הלא... אין ספק דמבי המשועה למדנו כך פירוש הלאו ד'ובחיקותיהם לא תלכו..."

דברי היב"ח משמע שכל האיסור הוא כשהאדם מנסה להיזמות לגויים. ונדריך לעיין בדבריו: לכואורה משמע מתוך זה שהחכמים התירו לרואבן בן אבטולס, שלפני היתר חכמים היה הדבר אסור בשיטה, ומכאן משמע שגם כשלא עשה כן כדי להיזמות להם ישנו איסור. וויתן לישב בשווי אופנים:

א. ישנו איסור דרבנן גם כאשר אין עשה כן כדי להיזמות: אך לכואורה דבר זה אינו מפורש בדבריו.

ב. ישנו צד נוסף לאיסור "ובחיקותיהם לא תלכו" והוא צד של מראית עין: כאשר אדם הולך בתטרוקת מעין זו, המיחזת לגויים מוכח ממעשו שהוא מחקה אותם, ואף על פי שאין בכוונתו להזמות את הגויים. וכן אסור לעשות כן מושם מראות עין ולשם כך היה צורך שחכמים יתירו לו להסתפר כן.

ונראה לי להוכיח שקיים צד של מראית עין מהתוספות בחולין. התוספות בחולין (מא ע"א דיה ובשوك לא夷ת עין) אומרים:

אף על גבadam רב (שבת ס"ד ע"ט) "כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית עין אפילו בחדרי חדרים אסור"... אבל כאן הרואה שעשוhab ביבתו אומר לנker חצרו הוא עשה...

דברי התוספות צרכיים עיון; התוספות הבינו שיש כאן גזירות חכמים מושם מראית עין והרי לא אסורה שט הגمرا מצד מראית עין אלא מצד "ובחיקותיהם לא תלכו": ולכואורה השאלה על דברי התוספות היא ברורה ולא ראייתי מי מהחכמים שעומדים על שאלה זו בתוספות (ובסוף מצאתי לפרי מגדים בפירושו לחולין ראש יוסף שהעה שאלת זו ונDAC בתרוץ ובסוף השAIRה בצריך עיון). ונראה לי לומר בשיטת תוספות, שהתוספות סבורים שמן התורה האיסור הוא רק באשר הו' מתכוון לכת בחוקי הגויים, אך רבנן איסר גם כאשר יש צד של מראית עין, ובשיחתו לומא - אמנים את ימי' יפשו של האדם אין אלו יכולים לידע, אך מצד מראית עין יש לאיסור. בכל מקרה ברור מהתוספות שישנו באיסור "ובחיקותיהם לא תלכו" גם צד של מראית עין.

כמו כן יש לדון בדברי היב"ח, מהיקן אנו יודעים אם עשה כן כדי להיזמות לגויים או לא. והנה זו שאלה זו כבר בעל המנתה חינוך למצווה רשות ואלו דבריו:

ועין בספר משנת חכמים (סימן מד יבון שמועה אות ט היבא בשם היב"ח, דאמ' איינו מתחכו לעשوت מעשיהם - שרי, אף דהוי פסיק רישא, ובשאר איסורים פסיק רישא אף דלא ניחא ליה - אסור; מכל מקום כאן לא אסורה תורה, אלא אם כוונתם להיזמות להם, וחייב רתלי בכוונה וחלב יוחע וכו'...).

אם כן לפי המנתה חינוך הדבר מסור ללב ואיל' אפשר לקבוע זאת בוודאות. ונראה לי להוסיף בדבריו שהדברים הם דזוקה במקומות שלא מוכח בוודאות מתוך מעשי' שרוצה להיזמות לגויים, אך אם מוכח בוודאות מתוך מעשי' שרוצה להיזמות לגויים, כגון: שישנו

בגד המיויחד לגויים בודאי שיהיה אסור ואין הדבר תלוי בכונתו. וכן נראה לי שמכה מהרמב"ס ומהשולחן ערוך שכטבו שאסור לבוש בגד המיויחד לגויים, ומשמע שבכל מקרה בגד-מיוחד אסור, ולאו דוקא בגד המיויחד לעובדה זורה שלהם, וכן כותב המהר"ק בפירוש:

אל-ואדי נראה שלא שייך לאסור. ממש הולך אחר חקותיהם אלא

היכא שהדברים מראים שהישראל מודמה אליהם...

ונראה לי. שכן חולק בזה על הבית', ישן מספר נקודות נוספות העולות: מתוך דברי הב'ח' והבית' יוסף, אך אין לנו קשורות לעיקר הדין אלא לפרטים ונזכיר חלק מהם בעורת ה' בחמש', תוכן כדי דין במספר שאלות.

והנה יש לעיין טובא בדיון הניל' כי שהביאו המתבר בשולחן ערוך להלכה, זו לשונו (ירוח דעה קעת, א):

אין חולcin בחוקות העוביי וכוכבים ולא ילבש במלבוש המיויחד להן ולא יגזר

ציצת ראשו כמו ציצת ראשם. ולא יגלה מן הצדדין ויניח השיער באמצע ולא

יגלה השיער מכגד פניו מאוזן לאוזן ונינה הפרע ולא יבנה מקומות לבניין

היכלות של עכו"ם כדי שייכנסו בהם ריבים כמו שחן עושים.

והנה נראה שהשולחן ערוך העתיק את דברי הרמב"ס אך כאשר משווים דין זה ללשון הרמב"ס רואים שהשולחן ערוך השםיט מספר מילים מלשון הרמב"ס שהרי הרמב"ס כתב: "אין חולcin בחוקות הגויים ולא מדמין להם...", והשולחן ערוך השםיט את המשפט "ולא מדמין להם" שלכאורה מגדר את האיסור, והרמב"א בהגחה הוסיף "ולא מדמין להם".

ותמהו האחרוניים על השולחן ערוך בכך ובנו תiley תילים על סמך השמטה זו (על סמן הגאה שהוסיף משפט זה)²⁴.

ונראה לי שאין כל קושי בהשמטה זו: השולחן עורך נוקט להלכה כשית' המהר"ק - אותה הביא בפרוטרוט בספרו בית יוסף - ולפי המהר"ק אין כל איסור להידמות לגויים, כל האיסור הוא לנוגג כמעשייהם הרעים, לחוקות אותם מתוך מגמה להיות כמותם, אך אין כל איסור לעשות מעשים בדומה להם כשייש למשיים אלו טעם ותכלית. וכך שלא יטעה תלמיד ויחשוב שכונת השולחן ערוך שכ-הליכה אחר מנתה הקאים בגויים אסורה (כפי שהבינו, ולעניהם דעתינו שלא בדיון, בדברי הרמב"ס) דיק השולחן עורך בלשונו והשميיט את המילים "ולא מדמין להם".

24. וראיתי במשנת יעקב על ספר מדע (הלכות עכו"ם פרק יא הלכה א) שהפליג בחקירה בהשמטה זו וכותב שם שהמחבר השמייט מילים אלו מושום שסבירא ליה שעצם מעשה הלבישה אסור ולא רק לבישة לשם הידמות, כפי שסביר הבהיר שהאיסור הוא בהידמות להם. ואין אני רואו לכך עליו אך נראה לי פשוט שהמחבר השמייט דין זה מושום שסביר כמהר"ק (וכדבריו בנית' יוסף) שאין כל איסור בהידמות לגויים כל עוד אין בזה מעשה רע ומושום כך השמייט מילים אלו.

אם כן, השולחן עורך הביא את לשון הרמב"ם וצמצם את האיסור דזוקא לדברים מסוימים וכמודמי שרומו בזה לדבריו המפורשים בספרו בית-יוסף. הרמ"א בהגהה נוספת על דברי השולחן עורך וזו לנו:

הנה - אלא יהא מובדל מהם במלבושים ובשאר מעשייו. וכל זה אינו אסור אלא בדבר שנהגו בו העובדי מוכבאים. לשפט פריצות, כגון שנהגו לבוש מלבושים אדומים - והוא מלובש שרים. וצדומה להז מללבושים הפריצות, או ביבר שנהגו למנהג ולחוק ואין טעם בכך, דאיתא למייחש בהז משום "דרבי האמוראי", ושיש בו משום דרכי האמוראי, ושיש בו שמא עבוזת מוכבאים מאבותיהם. אבל דבר שנהגו לתועלת - כגון שדרך כל מי שהוא רופא מומחה יש לו מלובש מיוחד שניכר בו שהוא רופא אומן - מותר לבושו. וכן שעוזין משום בבד ומשום טעם אחר - מותר (מהרי"ק שורש פה), لكن אמרו שורפין על الملכים ואין בו משום דרכי האמוראי (ר"י פרק קמא עבדות כוכבים).

הרמ"א מביא את דברי המהרי"ק ומורחיב אותן וקובע שיש ארבעה דברים שאסורים באיסור זה:

א. דבר שיש בו משום פריצות.

ב. דבר שנהגו למנהג ולחוק ואין טעם בדבר שיש לחוש בו משום "דרכי האמוראי" (מכאן משמע שדבר שאין בו טעם אך ברור שאינו נובע משום "דרכי האמוראי"/- אין בו איסור, אמן אין זה הכרחי ואפשר לומר "דלא פלוג").

ג. דבר שיש בו משום "דרכי האמוראי".

ד. דבר שיש בו משום שמא עבודה זהה.

אם כן, הרמ"א פוסק בכוונה מפורשת בשיטת המהרי"ק וכשיטת הר"ן. אך הגרא"א בバイורו לשולחן עורך (יורה דעה קעה סיק ז) חולק על דברי הבית יוסף והרמ"א שפסקו כmahar"iK וכrai"z. הוא מנסה על המהרי"ק והrai"z מכח הגمرا בסנהדרין הסותרת לכואורה את פסקם, ומכח גمرا זו הוא דוחה את דבריהם מחלוקת, ופוסק נגד הרמ"א וזה לשונו:

כבר כתבתי, דברי הר"ן תמהים. וגם דברי מהרי"ק אינם נראים ממה שכתוב בסנהדרין... אלא דודאי הכל אסור, רק דזוקא למדוד מהם אסור, וכן שכתוב שם "כיוון דכתיב לא מנייחו גמرينין". ולא דזוקא משום זכותיב באורייתא, אלא כל דבר שהיינו עושים זולתם - מותר, וכן במלבושים, אבל כל שלובשים מלובש מיוחד להם אסור...

הגרא"א חולק על הר"ן והמהרי"ק הסוברים שככל דבר שיש בו טעם מותר לעשותו, וזאת מכח הגمرا בסנהדרין. וכבר יישבנו לעיל את דברי הגمرا בסנהדרין עם דברי הר"ן והמהרי"ק, וראינו שהrai"z בעצמו פירש גمرا זו. לפי הגרא"א אסור לעשות כל דבר שנוהגים בו הגויים. אך יש לדיביך בדבריו שכתב שם היינו עושים דבר זה זולתם היריהו מותר בעשייה. ולכואורה צריך לעיין בדבריו, כיצד נדע האם היינו עושים דבר זה או לא היינו

עושים דבר זה זולתם. ולכара הרה הדבר תלוי בנסיבות, שכן דבר שיש בו תכלית טובה בסופו של דבר הינו עושים זאת זולתם. ונינתן לחשב על כך במספר אופנים:

א. אומר על כך המשנת יעקב ההלכות עכ"ם פרק יא הלכה א: "והדבר מסור לבב, וככלפי שמא לאילא, אם היו עושים זולתם או לא". ודבר זה אינו פשוט כל כך שהרי הגרא"א לא אמר שאסור לעשות מעשים מתוך רצון. להידמות לגויים: שאז תועליל כוונת האדם. הגרא"א אמר שאסור לעשות כל מעשה אלא אם כן הינו עושים אותו אלמוני הגויים, ואין יכול האדם לדעת אם היה עושה זאת אלמוני הגויים, ברור שככל אדם יחשוב שאם הדבר הוא הגינוי היה עושה אותו. ולא נהיירא לי תשובה זו כל צורך.

ב. יתכן ודברי הגרא"א: "וילאו דוקא מושום דעתך באורייתא; אלא כל דבר שהינו עושים זולתם - מותר", משמעם שאם המנהג נהג בעם ישראאל ואנו לו מקור מפורש אז מותר לעשותו, לאפוקי מהחותספות הטוביים שرك אס המנהג כתוב בתורה. מותר לעשותו, אך בוודאי לא התכוון הגרא"א. מותר לחפש מנהג גויים אם אנחנו תושבים שהינו עושים אותו זולתם.

ג. אלמוני מסותפינה חיטוי אומר שניין לחלק ולומר שישנם שני סוגים של דברים בעלי טעם: דברים שיש להם תכלית חיובית, ודברים שאין בהם תכלית חיובית אבל הטעם שנוהגים בהם הוא ברור, לדוגמה: לו הגויים היו הולכים עם חולצה שמודפס עליה דמות אדם מסוים, הטעם למשעה זה ברור - הולכים חולצה זו מעריצים את האדם המודפס שם ורצוים להביע זאת בגלוי, ואין בזה ממש "דרכי האמוראי", אך אין שום תכלית חיובית בלבד מכך מעין זו, ודוגמא לכך השני: לו הגויים במדינה חמה מאד היו הולכים עם בגדים בהירים שקהליטים פחות את חום השימוש, הרי הטעם למשעה זה ברור ויש גם תכלית חיובית בלבד בגדים אלו. הרמיה כתוב שאסור לעשות מעשי הבל כיון שיש לחוש לדרכי האמוראי". הגרא"א חולק על כך וסביר שאמ מעשיהם שיש להם טעם: ובברור שאין בהם ממש "דרכי האמוראי", אבל אין בכך תכלית חיובית וברור שלאלמוני הגויים לא הינו עושים אותן - אסורים הם. נמצא שלפי הסבר זה גם לשיטת הגרא"א יהיה מותר לעשות מעשים שיש בהם תכלית חיובית.

לענין דעתך אין דברי הגרא"א ברורים כל צרכם וקשה לקבוע למה התכוון הגרא"א בדבריו.

ו. סיכום העולה להלכה מישיות הפסיקים

1. גדרי האיסור. למסקנה

ישנם פרטיטים רבים וחילוקים רבים שהוזכרו במהלך הדברים, לפיכך אסכם בקצרה את העולה להלכה מתוך הנושא. יתכן וישן מספר נקודותצדדיות שהועלו בתוך דברינו עד כאן בהערכת אגב וכדומה, ואין מופיעות בסיכום זה, אכתוב רק את עיקרי הדברים.

ישנם שני סוגים מעשים שנוהגים בהם הגויים:

א. מעשים שעוצם העשייה שליהם היא שלילית, כגון: מעשי תימוה וניחוש, דרכי האמוראי, מעשי תועבה שהוא נהוג בקרב העמים - כל אלו נאסרים מצד "ובחיקותיהם לא תלכו",

ולכאורה הדבר אינו תלוי בזמן ובמקום. ישנה מחלוקת האם נכללים בכלל זה דזוקה המעשין המזוכרים בגדירות ובטופסתא כ"זרכי האמוראי" או שכל מנהג גויים שנכלל בכלל זה חרי הוא אסור. ונראה לכואורה שהדבר נכון לגבי כל דור ודור לפי חמניגים שבו, אך יש להזכיר שמדובר דזוקה במנגנים שיש בהם חשש עבודה זרה או מעשי תעה.

ב. מעשים שאין בשתייה שלהם לכואורה ענין שלילי, אלא שיש מקום לאסור אותם מצד הידמות לגויים - ובזה ישנה מחלוקת בין הראשונים. למסקנה, לשיטת הבית יוסף, הרמ"א, המהר"יק, הר"ן, הראייה וכן נראה לי ברמב"ס - האיסור הוא דזוקה כאשר נהגים מנהג גויים שאין בו טעם ונראה בודאות שהעשה עשויה כן כדי לחקות את הגויים, או שיש מנהג של פריצות ושלילה גם בו לכואורה ממשם בדברי המהר"יק. שמדובר כאשר הוא מיוחד לגויים הוא אסור מצד "ובחקותיהם לא תלכו". אך לכל הניל - כל מה שיש בו טעם מותר לעשותו, בתנאי שאינו עשה כן מתוך מטרה להידמות לגויים, וזה מסור לב האדים.

כמו כן יש להזכיר שכאשר מדובר במנהג שנוהגים בו הגויים בפולחנם הדתי, יש לאסור מכיוון שיש חשש שהעוושים כן רוצים להידמות לגויים בהז, אלא אם כן היה מנהג שהיה מקובל כבר בקהל, אוג. שבורר מתוך המעשה שאינו בזה חיקוי לגויים.²⁵

כאשר עושים דבר לשם נבדק הרי זה נדרש לטעם מספק כדי להתир. למעשה גם מנהג גויים, וכן מפורש בשווית ריב"ש. אמן התוספות חולקים על דברי הר"ן²⁶. וכן האשונים נוספים, אך לא מצינו שישית תוספות נפסקה להלכה, ורוב הפוסקים (למעט הגראייה להלן) פסקו כשיטת הרמב"ס, הבית יוסף והרמ"א. הגראייה חולק בדיון זה על: הרמ"א, הבית

25. משנה סברת מעניינת מאי המופיעה בשווית מהרשאים (חלק ז סימן נה) לגבי מנהג הדומה לעכו"ם, متى הוא נחשב כ殊ונה וו' לשונו: "יבוזה הסירוטי תלונת הגראייא זיל על מה שנהגו להעמיד איננות בבית הכנסת, בגין השבעות דעוברים על יובחרקותיהם לא תלכו לפי שהעכו"ם עשו כן בתהיגים ולפי מה שתכתבתי כיון דעושים קצת בשינוי שהם מעמידים סביר הפתחים מבחוץ ואנו עושים כן מבפנים ולא מבחוץ - שרויי, מהרשאים מגדרו שישנו צורך. בשינוי קצת ממנהג הגויים כדי שלא יכול עוד בגוראי אסור "ובחקותיהם". ודבריו ציריכם עילן שהרי אם לכואורה עצם שימת האילנות בבית התפללה היא מעשה הגויים, מה יועיל שינוי קטן זה? אלא שצריך לומר וכן פשטוט, שצריך שינוי כזה שיוכיח שאין בו חיקוי לגויים. יש לציין ששאלת מסוימת זו שייכת לפחות כהוזעות שהרי לפי כל הדעות דבר שעושים הגויים ממש פולחנם הדתי בודאי יש לאסור במקומותינו, אלא אם כן יש תכילת חיובית מוכחת וברור שאינה לשם חיקוי הגויים (ובשאלת מעין זו התחבטו רבות בתקופת ראשית הרפורמה בגרמניה ביחס לניגון בעוגב בבית הכנסת וכתבו בזה באריכות בשווית מלמד להויעל אורח חיים סימן טו ובשווית ר' עזריאל הילדהיימר סימן קפ"ז ועוד ועוד לאסור ממש שמכוח שמחקה את הגויים ועשה כן כדי ליתדמתות להם ולא ממש שיש טעם ותכלית חיובית בדבר).

26. וגם בשווית תוספות ראייתי לרבי יהודה הרצל הנקין (נכד הגראייא זצ"ל בספרו שווית בני נימן חלק ב סימן לשבט בהערה (עמוד קטו) שם לשווית תוספות בדבר שיש בו טעם ותכלית ברורה אין כל איסור. ודבריו נראים מאד בדרך הסברה ולפי הוכחותיו שם.

יוסף, המהריהיק והר' אין דבריו מובוססים על הגמרא. בסנהדרין: שהר' בעצמו מסבירה, וויתכן שאילו ראה הגר"א את פירוש הר' לסתנהדרין לא היה מקשה עליו מכך הגמרא שם, וכדאים הם כל גודלי ישראל הניל לסמוך עליהם כגד שיטות הגר"א, ומה עוד שגם לשיטת הגר"א נראה לנו ראה לדבר שיש בו תכילת חיובית יהיה מותר וכן נראה לי בדבריו.

ונראה לי שרוב הפסוקים האחוריונים, שענו בנושא זה ושראייטים, פסקו בשיטת המהריהיק. לדוגמה: הראייה קוק (אורח משפט סימן לו), הרב יונברג (שרידי אש חלק ג' סימן טז, ובשווית ביע אומר חלק ג' יורה דעת תשובה כה) האריך בדרכו והביא מקורות אין ספור של פוסקים שפסקו בשיטת המהריהיק (וגם את הפסוקים שלא כ Mahar"ik).

הרב בצלאל זולטי במאמר שפירוטם בנושא זה בendum חלך ב מוכיח באורך שאין כל חשש במקרה עליו נשאל ויש להתריר לעשותו ומסייעים את דבריו:

הנה. בגין השאלה לכאורה היה מקום להתייר טכס של "לויה צבאית"... אך מאוחר שיצא מפי קדשו של רבינו הגר"א זיל שם בשווי... שלדינא אין נראה לו דברי רמ"א... אם כן טכס של "לויה צבאית" בודאי אסור. אסור משום חקוקות הגויים.

ודברים אלו תמהויים, אמנם יש לחוש לשיטת הגר"א, אך לא במקומם שחולק על כל הפסוקים האחרים: הבית יוסף והרמ"א וראשוניים רבים, ומה עוד שדברי הגר"א אינם חדמשמעותיים. ודברים אלו נראים תמהויים במקצת וכבר עמדו על כך, והשרידי אש (שם) כותב על דבריו: "ולדעתני הפרוי הגאון הניל על המידה"²⁷.

2. סברות נוספת לעניין הלכה

ישנה נוספת נוספת נוספת שעניינה דעתינו יש בה משמעות הלכתניות. מעשית ולפיכך אזכורה בקצרה. הרב יעקב עמדין בשווית שאלת יעב"ץ וחלק ב תשובה-תו. זו בחום דברנו גרשם האוסר לשאת שתי נשים. היב"ץ אומר שכיוון שהגויים נהגים לשאת רק אשה אחת היה מון הרואוי לאסור על היהודי שלא לשאת שתי נשים ממשום "ובוחקתויהם לא תלכו". אלא:

... רק ממשום שהוא בשב ואל תעשה וגם מחמת הסכנה ליהודים השוכנים בין הערלים בשנושאים שתי נשים הוצרך רגמ"ה לנזרו איסור זה שלא מן הדין.

היב"ץ קובע שהאיסור הוא רק ב"יקום ועשה" אך ב"שב ואל תעשה" אין איסור זה קיים. ודבריו נראים הגיוניים שהרי האיסור הוא "הילכה" בחקות הגויים לשון האיסור מורה על מעשה אקטיווי המוכחת על רצון תיזומות אך במעשה פאסיויו אין כל איסורلقאהה. ולפי דבריו אם הגויים נהגים לא ללבוש מלבוש מסויים, לא יהיה חייב היהודי

27. וכן כתבו לנו רביבס וראיתי בשווית בני בנים (שם) שمبיא את הת Micha בדרכיו של הרב זולטי וזה לשונו: "ובאמת המורים כהגר"א בעניין ובחוקותיהם תשמענה אזניהים מה שפיהם אומר כי מי איריא קימה לבבוז הנופלים נוציא מבתינו כל גנד וכל דברי רכוש ושאר דברי אופנה שיש לנו...". אמנם יש לציין شيئاו להבין אחרות את דברי הגר"א כפי שתכתבו לעיל וקיים זה נופל.

ללבשו כדי להיות שונה מן הגוי, שהרי ב"שב ואל תעשה" אין עובר על האיסור. אמנס על עצם שאלת היעב"ץ יש לתמוה. וכי אכן מציין שיש חוב לישראל לשאת שתי נשים. ומסופקני אם בזמן כלשהו היתה מציאות שכלי יהוד נשא שתי נשים. ועוד הרוי מציין בתנ"ך אין ספור מקרים שאיש נשא רק אשה אחת, ואם כן גם לשיטות נוספות הממחירה היה. מקום להתייר כיוון ד"ילאו מניינו קא גמרין" וצריך עיון. אמנס יש לציין שסבירה זו מופיע במספר אחרים נוספים, שלא בשם היעב"ץ. ובמקרים הצורך נראה שסמכו עליה ההלכה.

ג. יישום המסקנות בשאלות מעשיות שהתעדרוו בזמן החדש

אין בכוונתי להתיימר לפ██וק ההלכה, אין אני ראיי וכדאי לך. אך אנשה להדגים את היישום של הכללים ההלכתיים שהצבעו. לעיל כפי הנראה לעניות דעתך - במספר שאלות שהועלו בעת החדש. ביחס לאיסור הלכה בחקות הגויים, וכן להביא את דעתו الآخرين שהוועלו בנושא זה.

1. מנהיגים

א. מנהגי אבילות - ינסם מספר רב של מנהגי אבילות שנוהגים אצל הגויים כוגן: שימת פרחים על קברי המתים, לבישת סרט שחור כאות זכרון, קימה לכבוד המת; עמידה בCAPEIRA ביום הזיכרון, וריאת מתחי כבוד ועשית טקס לויה צבאי ווד. הכלל הנקיוט בידינו שכלי שיש בו טעם אין כל איסור, ובוודאי בכל הדברים שהם לכבוד המת, שאיפלו הלנת המת נדחית. פניהם. וכבר ראיינו שריב"ש הותיר כהאי גונא ואין כל מקום לאסור דברים אלו. אמנס לנו יש דרכים שונות אולי לכבד את המת - ושימות פרחים וכדומה לא ישו ללימוד משניות לעילוי נשמת המת; אך אין לאסורה זאת. וכן פסקו אחרים רבים בתשובות ותקצר היריעה מלhalbאים. וצריך מאד להיזהר בדברים אלו מאחר שאצל ציבור שאין לו יד ורגל בההלכה. עשוי לפעמים להיתפס מנהג זה או אחר כמקודש וכאשר איש שומר תורה לא יזדהה עם הדבר עשו לגרום ללבויו שנאה. כפי שיעיננו הרואות ביום הזיכרון שיש ה"מחמירים" לא לנוהג במנהגים. שנוהג חעם לכבוד הנופלים, ומתווך חומרה זאת הגינו לקולא גוזלה. באחבות ישראל... ומה עוד שמעוני בהם אחד מגודלי הדור, שמתווך כך מגיעים לספק ואוריותא של "לא תתגוזדו" ומשננים. ממנהג המדינה, שמנוהג זה הוא אחד מהדברים היחידים המקובל על רוב הציבור וחובה חדשה לנוהג בו. אין אני בקי בענייני "לא תתגוזדו" ושמעתית את הדברים בכל שני ושלישי, אך הדברים נראים בסבירה. ומה עוד שבמנוהגים אלו לכל הדעות ואיפלו המוחמירויות ביותר אין כל איסור וכבר עמד על כך בשוויות בני בניים (חקק בסיון ט, ורבים נוספים).

יש לציין שישנם מנהיגים הנושאים אופי פולחני שיש מקום לאסרים, כפי שמצוין בתשובות הגראייה הרצוג צ"ל (הוצתת מוסד הרוב קווקז). ששאל לגביו דבר שרצו לנוהג חברי בית"ר לאחר מות מנהיגים המערץ זאב ז'בוטינסקי. חברי בית"ר רצו להקים משמר זכרון

ליד תמונות המת. ונורות זולקים ממשך ימי השבעה, ונגעו זה אסר עליהם מצד "חוקות הגויים", מפני שנראה כפולחן אלילי והוראה להם מהי הדרך הרואה לזכרון אותו נפטר (אמנם בלשון התשובה יש מקום להסתפק האם החוראה הייתה מעיקר הדין או רק מצד הראו).

ב. מנהגים הקשוריים לפולחן ذاتי – ינסם מנהגי שמחה הנוהגים בין הגויים, כגון חגיגת תחילת השנה האזרחית באופו מסויים. ובבודאי שבזה יש פסול ויש לאסור זאת שהרי הדבר נובע עיקריו מטבחות, ויהודי החוגג זאת חוגג הולדות ذات שגרמה סבל וחורבן גדול לעם היהודי ונראה כמודה לדתם.

כמו כן מנהגים כמו עש' אשוח, גנית בעוגב בbatis הכנסת ושאר המנהגים שנוהגים הנויים מצד דתם – יש לאסור כי ברור שהעשה כן רוצה להידמות להם – אין דתנו חסרה במנהגים ומוטב שנקפיד על חשיך לנו ולא נלק לטעות בשודות זרים. מובן שאם יש דבר בעל תכילת חיובית שגם נהוג בבתני דתם אין בו כל איסור, כפי שמצוינו בספרות השו"ת בענין תליה שעון בבית הכנסת שכינון שאין זה נובע מצד ذات הגויים, אלא אמצעי מועיל, אין בו כל אייסור.

ג. מלבושים – ביום המלבושים היחידים שיש מקום לאסור אותם הם מלבושים של כומר דתות אחרות. יש מקום להסתפק בעוני לבושים שאינם צניעים האם אסורים גם מתוקף "ובחקותיהם לא תלבכו" ואדון בזה להלן, בדברי האגרות משה. ובבודאי שללבוש שכבר השתרש בצייבור ונוהגים בו ואינו בבחינת מעבר על גדרי צניעות אין בו כל ספק.
ינסם עוד שאלות רבות ושונות ובבודאי שיש לדון בהם לפי קרייטירוניים אלו וכל מקורה לגופו, ואני רק הדגמתי את היישום המעשי של הכללים הללו²⁸.

2. מנהג שתיה אסור מצד "ובחקותיהם" והשתרש בעיבור – האם יש להתייר?

ישנם מנהגים שונים שכאר התחללו לנוהג בהם היו לכלי עליון אסורים מצד איסור הליכה בחוקות הגויים, אך ממשך הזמן השתרשו בין היהודים. לדוגמא, לפי הסוברים שמנาง המאפיין גויים אסור בשיעיה; מה יהיה הדין אם מנהג זה השתרש בקרב היהודים והוא כבר אינו מאפיין את הגויים, האם יהיה מותר בשיעיה? לכוארה היה מקום להתייר בזה. והנה מצאנו בזה התייחסות בתשובות החתנס סופר (או רוח חיים סימן קנעה). החתנס סופר נשאל לגבי גלוח הזקן האם אין לאסרו כיון שכן למדו זאת מנהגים, ועל כך משיב החתנס סופר:

אשר מלא פיו תוכחות – קדוש יאמר לו, ובבודאי כן הוא בכמה. מנהגים
שנתתקללו אצל ההמוניים וונעשה להם יותר בעוניותנו הרבבים. אבל אשר

28. וראיתי בספר היובל לרבי חנוך אלבק (מוסד הרב קוק 402-424) שכותב שם דוקטור צבי יעקב צימלס מ אמר ארוך ומצח. בנושא חוקת הגויים בספרות השו"ת ועשה שם המחבר סקירה נפלאה של הנושאים השונים ששאלו הפסיקים ממשך הדורות.

שם פניו נגד מגולחי הזקן - לא ידעתי מה הרעש הגדול הזה? לבו נא ונוכחה - אי משום חוקת הגויים, אשאלהו ווועדיינি: מי התיר לנו געלים שחורים, המבוואר בש"ס לאסור מסאי אוכמי?... והוא דבר דלא נמצא נמצא בא"ש ופסקים. וגם לא בשום ספר מספרי חזוניים, שהייתה הפרש בין ישראל לאינו ישראל בגילוח הזקן, כי אז כל האומות היו מגדלים זקניהם...

והנה בתחלת דבריו משמע, שברור לו שכיוון שהדבר השתרש כל כך בזיכרון ואין הוא מאפיין ברור בין היישר לביןו, יש להתריר כמו שמצוין בעליים שחירות. אך בהמשך דבריו מסביר החותם-סופר, שמנוג גילוח הזקן הותר בגזירות. תנתנו לעברי דרכיהם כדי שלא יכירום כיהודים, וכיון שהותר המנהג - אין יותר לאוסרנו, וכן הוא מניח שקרה לגבינו עליים שחירות, שהתחילה ללבושן בהיותם מסיבה כלשהין; וכיון שהותרו אין יותר לאוסרנו. אך אם תחילה במנוג שלא כדין - האיסור נשאר בתוקפו ואין להנוג כך: "ויהנה זה ברור וכוכן כי אלו היה תחולת מנהגו באיסור היה משום חוקי הגויים..."

אם כן מהחותם-סופר. משמע שכל מנגה שתחלתו באיסור, אין שם האיסור פוקע ממנה ואסור להנוג בו משום "ווחקוטיהם לא תלכוי". והנה דבר זה הגיוני לאומרו, אם אכן תופסים שכל האסורים מתיחסים למנהגים חסרי טעם, שיש בהם חשש של דרכי האמור, וגם אם השתרשו המנהגים, עדין ישנו חשש שאליהם עניינים שיש בהם שמח עבודה זרה ואסורים בעשייה. אך מנגה שיש בו טעם או לבוש שהיה מיוחד לגויים והשתרש בישראל, מה טעם יש לאוסר? לכארה היה ניתן חלק ולומר שהחותם-סופר מדובר אך ורק על דברים שיש בעיניהם עשייתם פסול ולא מצד ההידמות. אך זה תמהו, שהרג אם יש בעינם עשייתם פסול, מדוע היה לצורך מסוים יפקיע שם פסול מאותם מעשים? אלא ברור שהחותם-סופר מדבר על מעשים שאין בהם פסול בזמן הנטון מצד עצםם.

והנה מצינו למןחת-חינוך (מצווה ראה "שלא להקיף פאת הראש") שחולק על דברי החותם-סופר הלו, וזה לשון המנתה-חינוך (מהדורות מכון ירושלים חלק בעמוד ר'ט):

... דזה ידוע דהלא ובחקותיהם וגוי הוא בכל זויר וזר משתנה לפי מלבושיםם, ובודאי אם בימיים הראשונים היו לבושים מלבושים אחרים ועתה לבושים בגדים אחרים, בודאי אסורים夷ישראַל לילך כמלבושים ההם אשר נחגו בהם עתה...ונראה לי פשוט לפוי זה, דמותר夷ישראַל לילך במלבושים הקודמוני אשר הגויים עזבו עתה, כיון שהישראל ניכר במלבושים...

המנחת-חינוך מדבר על מלבושים אך בהקשר שהוא מביא שם ברור שאין הוא מחלק בין חקות אחרות ובין מלבושים. אמונם נראה לי פשוט שהמנחת-חינוך יודה שדבר שנאסר מצד חיש עבודה זרה בוזאי שימוש' איסורו, אך דבר שנאסר משום שהיתה מנהג. מאפיין של הגויים או: מנגה חסר טעם שנבדלו ממנו ישראל או לבוש מיוחד לגויים - ברור. שלפי המנתה-חינוך מותר להנוג בו אם לפי המצוيات הנוכחות און בזה מאפיין של הגויים. וברור לפי זה, שגם מנגה שהתחילה בו באיסור, אם ברגע הנטון און מהוות יותר מאפיין של

הגויים יהיה מותר בשיטה, שלא כחתם-סופר. וכאורה הסבירה נוטה לכיוון המנתח-חינוך, כיון שדברי החותם-סופר לא אסור בחוקים שאין בעצם עשייתם פסול מצד תועבה או עבודה זרה, אלא רק מצד התנרכחות מהגויים -תמכחותם. מה טעם יש לאוסרם? ויתכן שלבי'ח יודה דעה סימן קעח ס"ק ב' יש שאלה זו שיטה אחרת והיא שיטת בינוי. הב'ח מתייחס לשיטת בעל היראים הסובר שהאישור הוא רק לגבי המנהגים שנזכרו בוגרמא, וחולק עליו ואומר שהאישור הוא בכל מנגנון הגויים שנתחדשו בכל הזמן. ותוך כדי זו יוזם זה אומר הב'ח:

ומכל מקום נראה, דאותן הדברים המפורשים בדברי חכמים פרק במתו אשה ובתוספתא וביתר המיקומות, אף על פי שאין הגויים נהגים עשויה בהם במקצת המיקומות - אסור לישראל לנוהג בהם, כיון שכבר היה קבוע חוק זה לשם תורה: שלוחן - נראה, כמוותם להם ולתורתם, אם נהוג אותן מנהגים שהיה חוק מקדים...

וממשמעות דבריו שדווקא בדברים האלו שהזוכרו חל איסור על המעשים ואיסורים בכל הדרורות אך בשאר המעשים הכל תלוי בזמן ובמקומות. אך באופן עקרוני הוא חולק כיון של המנתח-חינוך' שהכל נקבע מצד המציאות; אם נראה כמזהה לגויים במעשים או לא. אם כן ראיינו שלוש שיטות שונות:

א. החותם סופר - כל דבר שנאסר מצד יובחנותיהם לא תכלוי" איסור בשיטה אפילו אם אין הוא מופיע כיום את הגויים, אלא אם כן התרחלו לנוהג בו בהתר...

ב. הב'ח - הדברים המוזכרים בוגרמא ובתוספתא - איסורים תמיד, שאור הדברים תלוי לפי המציאותות הקיימות.

ג. המנתח חינוך - הכל תלוי בנסיבות העכשווית, ונראה לומר בדבריו שדברים שביצם עשייתם יש פסול בודאי יהיו אסורים (ולפי הנחה זו סברתו וסבירת הב'ח קרובות מאד זולו). ונראה לי שלפי חלק הדברים שהראינו להלכה, הנוהג בדברי המנתח חינוך יש לו על מה לסתום.

ח. איסור "ובחקותיהם" בחברה המודרנית

בהתאם לנדרי האיסור שראינו לעיל ברור שאיון בחברה המודרנית מקום רב לשימוש באיסור "הליכה בחוקותיהם": שהרי דברים שאין בהם טעם ויש בהם חשש של עבודה זרה כמעט ולא ניתן מקום בחברה המערבית, בה רוב הדברים נובעים מהגוי או ממנגים שהם מוסכמות חברותיות ואין בהם חשש של עבודה זרה או "דרכי האמורין" (שאבדו בחברה המערבית את מקומם עם משבר הדת). ודברים שהוו מקומות לאוסרים בעבר מפני שאינם מיחדים את הגויים - הם כבר אינם מיחדים לגויים אלא הינם נחלת כל האוכלוסייה יהודים וגויים כאחד ואין מקום לאוסרים. ומצאו בשווי'ת אגרות, משה שזו שאלה זו ביחס למלבושים יווה דעה חלק. ראשון סימן פא. הרבה פיניישטינן צצ'יל נשאל לגבי יהודים חבאים מפולין לארצות הברית, האם הם צריכים להמשיך לבוש את الملבושים

המיוחדים ליהודים בפולין או שמותר להם ללבוש את الملבושים שנוהגת בחסן האוכלוסייה הכללית יהודים כגויים. והנה הרוב זו שט בעצם השאלה וכן האם יש בכלל לבישת בגדים אלו משומ איסור. והרב זו להתייר שם מכמה פנים:

... ואם כן פשוט שאין שום שט איסור בסתם בגדים שלובשים. במדינה זו אף שוג הנכרים לובשי בגדים אלו מודיע מלבושים נקרים דאין בהם חשש שט עכו"ם וניחוש וגם לא דבר תמורה אלא לנוי וכדומה.

הרוב פוסק לפי המהר"ק שבדברים שאין בהם תימה אין כל איסור. ואם כן כיון שהחברה המערבית לבישת הבגדים מונחנת לפי הנוי ולא מצד חוכה ואין בה איסור. ומשיכ הרוב בדבריו:

גם بلا זה אין שייך איסור מלבושים נקרים זהה כמעט כל בני ישראל ללבוש מלבושים אלו ואם כן מי אומר שהם מלבושים נקרים והישראלים לובשים בכך במלבושים ומדווע לא נאמר שמתחלת ה' ג' מלבוש ישראלי דלא נקבע מתחלת להנפירות ואחר כך ג' ג' לחיישראלים' דמתחלת הא נעשו גם לישראלים.

הרוב פינשטיין קבע כאן קритריון חשוב מאד בסברתו, והוא שرك דבר שמתחלילה הונגת לשם הגויים בלבד - אסור, אך אם הונגה גם לישראל וכן לנוי אין בו כל איסור. ואם כן בחברה המערבית כמעט ולא שייך האיסור של "חקות הגויים". אם כן מבחינת ההלכה ומה הוא שייך? בשלשה דברים:

א. דברים שנעשים מושם זהם ואmortטם כגון: הניגות הגויים, ומנהיגים-הנהוגים בבתי פולחנס (ניגנת עוגב, עץ אשוח ביום אידיהם וכדומה), או בטקסייהם (כגון נתינת טבעת בזמן החופה לאיש על ידי האשפה, שאסר באגרות משה: חלק ג' סימן יח אך התיר ללבת עם הטבעת לאחר החופה כיון שיש בזה סמל ונוי ולא חוק הגויים).

ב. מלבושים ומנהיגים שיש בהם מושם פריצות - ראיינו לעיל שיתכן ולשיטת המהר"ק גם אם הם לא מיוחדים לגויים אין בהם איסור שהרי היהודי עושה אותם כיון שהולך אחר יצרו ולא מושם ורקוי הגויים. וראינו שגם הרוב פינשטיין זכייל מסתפק בזה בתשובה ונשאר בצריך עיון. והאמת שבמנהיגים או מלבושים שיש בהם פריצות הרי הם נאסרים מצד עצם ולמiae נפקא מינה אם נאסור אותם גם מצד "חוקי הגויים"²⁹? וכן פשוט באגרות משה שם למעשה.

ג. כאשר האדם מתוכנן להידמות לגויים והוא מעוני בתתרחות מדרך היהדות. והנה במקרה גוונא בחברה בה אין הגדרים ברורים לא ניתן לאסור זאת מצד מראית עין, והאיסור מסור לכוונתו של האדם ואדם המעוני להתרחק מהיהודים איסור זה לא ישפיע עליו כלל וכלל. נמצא שאין באיסור זה כמעט כל שימוש בחברה המודרנית.

29. ואולי ניתן לומר נפקא מינה במקרה של לבוש גבר מעין זה שלא בפרהסיא, שמצד פריצות אין איסור ואילו מצד "חוקות הגויים" לכואורה יהיה האיסור כי האיסור הוא ביחסו של הגוף, וצריך עיון.

ט. סיכום כללי

השתדלנו לבחון במאמר זה את השיטות השונות ביחס לאיסור הליכה בחוקות הגויים על צד הלימוד - לא היה בכוננותנו לפסוק הלכה ואם פה ושם הוזכרו השלכות מעשיות הרי הוזכרו על דרך הלימוד בלבד, ומוכן שיש לבחון כל שאלה לגופה אצל הרואים להורות.

נראה שביסוד מוחוקות הראשונים עומדות השאלה האם מטרת האיסור היא החתרחות מhogים או שמא המטרה היא החתרחות מעשייהם של hogים. כשחתוטספות מצד אחד אוסרים כל מנהג של hogים שאינו מזוכר בכתב הקודש ואילו הרין מצד שני אוסר דוקא את המנהגים של hogים הקשורים לנויני תועבה ועובדת זרה. נראה שאליה זו עמדת גם בסיס הדעות השונות באחרונים. מיותר לציין שלמחוקות זו יש ממשעות רבה מהבינה מחשבתי. כותב הרב קוק צ"ל באורות הקודש

פרק ד (פרק כ עמוד זה) :

וצורות העין הנורמות. לראות בכל מה שמצוין לבול האומה המיוונית, אפילו

אם הוא חזק לגבול ישראל, רק כיור וטומאה, היא אחת המכשפים היותר

נוראים, שגורמים הרישה כללית לכל בנין הטוב הרוחני, ככל נפש עדינה

מצפה לאورو.

בימינו, כמדוברני, שיש להיזהר לא רק מצרות העין שמצויר הרבה, אלא גם מרחבות העין שמנגד החברה הישראלית ביחס לתרבות hogים. בדורנו נראה שטושטשה קצת ההבחנה בין הטמא ובין הטהור, בין הטוב ובין הרע, ובמקומות לבחון כל דבר בהיבט של טוב ומועל, ישנה נטייה ל慷慨 כל דבר שמצוין לגבול ישראל בבחינת קדש קדשים הן בצד המעשים ולצערנו הרבה גם בצד הערכיים, תוך הזנחה התרבות המקורית של עמו.

ולא נותר אלא לסייע בתפילה לברוא עולם שיפתח עיני עורדים ויאיר דרך טועם ויכירו וידעו הכל מהי דרך האמת, ויתקינו בנו מקרא הכתוב "לא ירע ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את הי' כמיט לים. מכסיים. והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עמדليس עמים אליו גוים יזרשו והיתה מנוחתו כבוד" (ישעיהו יא-ט-ט).